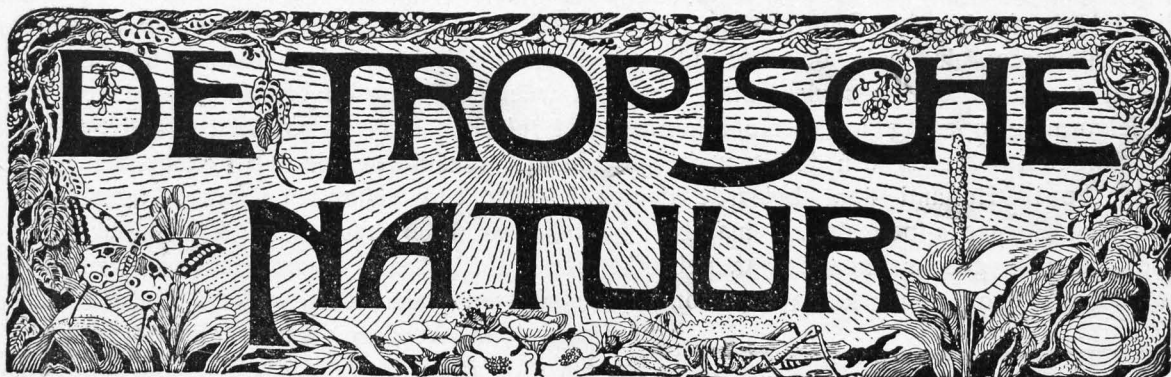

J-7

Redactie:

Dr. J. G. B. BEUMÉE, *Red.-Secretaris.*
Buitenzorg.
Dr. K. W. DAMMERMAN, *Buitenzorg.*
J. C. v. D. MEER MOHR JR., *Buitenzorg.*

Levend en Dood Materiaal te zenden aan:

Dr. J. G. B. BEUMÉE, *Buitenzorg.*

Vaste Medewerkers:

C. A. BACKER.
Dr. H. C. DELSMAN.
Dr. W. DOCTERS VAN LEEUWEN.
EDW. JACOBSON.
S. LEEFMANS.
Dr. D. F. VAN SLOOTEN.
J. W. A. VAN WELSE.

Prijs voor niet-leden der N. I. N. H. V. per jaar f 8.50.—

DECORATIEVE SCHELLEN.

(Met een gekleurde plaat.)

Een mijner goede kennissen bracht ze, terugkeerend van een reis dwars door Sumatra, voor me mee uit de Leeuwenstad, omdat hij wist, dat ik „aan schelpen deed”. Het mandje met kleurige schelpen herinnerde me opeens weer levendig aan de aankomst—te Singapore — van de groote mailboot, waarmee ik de reis naar Indië maakte: de langzaam varende stoomer omstuwd door talrijke prauwtjes, sommige volgeladen met vruchten en groenten, andere beladen met roode en witte koralen en bonte schelpen. Welk een kleurrijkdom en vormverscheidenheid vertoonen ons deze tropische schelpen en wat steken die van het Hollandsche strand in hun eenvoudige plunje daarbij af! Toch hebben de meesten van ons, die in de gelegenheid waren ’s zomers een of andere badplaats te bezoeken, ongetwijfeld al eens met enkele dezer tropenkinderen vluchtig kennismemaakt, n.l. in de uitstalkasten van de vele kleine boulevardwinkeltjes, waarin voor grof geld allerlei prullige souvenirs te koop aangeboden worden. Misschien zal het daarom velen aangenaam zijn die kennismaking, waaraan toch zoo menige prettige herinnering verbonden is, te hernieuwen. De gekleurde plaat en een korte karakteristiek van de daarop afgebeelde vormen zullen ons geheugen wel weer oprisschen; later hoop ik op dezelfde manier weer een paar andere fraaie schelpen onder de aandacht van de lezers van „de Tropische Natuur” te mogen brengen.

Om te beginnen is daar dan *Cypraea tigris* (op de plaat in den linker bovenhoek), die tot de familie der *Cypraeidae* (porselein-slakken of kauries) behoort en die we zeker allemaal direct als oude bekende zullen herkennen. Dit is n.l. de beroemde schelp, die, indien we haar eenige malen flink heen en weer schudden en daarna met de geribde, spleetvormige opening aan het oor houden, het ruischen der zee nabootst, wat in ons — als kinderen — steeds een heftig verlangen naar de vakantie en de zee wakker riep. Ook wordt ze in Holland door bejaarde dames hoog in eere gehouden vanwege haar voortreffelijke eigenschappen als... maasbal; in Indië, waar het betere deel van de bevolking goddank nog geen sokken draagt, gebruikt men *C. tigris* niet als maasbal maar wel om er bepaalde soorten van kains en sarongs mee glad en glanzend te wrijven. ¹⁾ Te Batavia

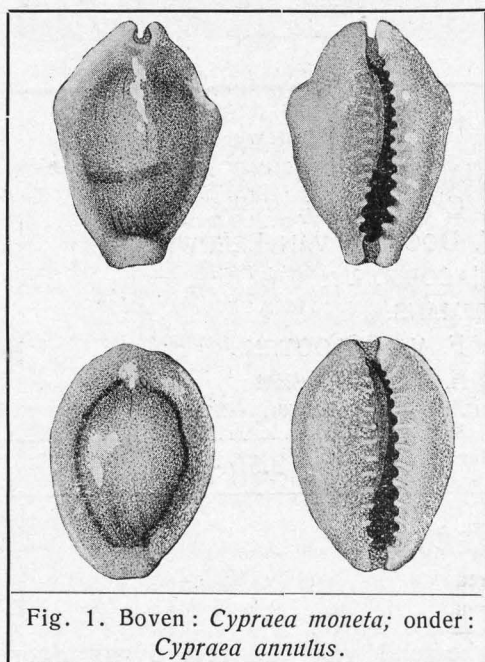

Fig. 1. Boven: *Cypraea moneta*; onder: *Cypraea annulus*.

op Pasar Ikan worden deze schelpen (koewoek) voor dat doel dan ook verkocht à raison van 10 à 20 cts. per stuk. De veel kleinere *C. moneta* en *C. annulus* (fig. 1), welke beide soorten zeer algemeen in onzen archipel voorkomen, werden vroeger — en worden in sommige streken nu nog — voor een heel ander doel, n.l. als ruil- of betaalmiddel gebruikt. De oude Hollandsche, Venetiaansche en Engelsche koopvaarders hebben dit „geld” o.a. in West-Afrika ingevoerd, van waaruit het zijn weg gevonden heeft naar het binnenland. Wie echter tegenwoordig aan de Westkust van Afrika met kauries zou willen betalen, komt bedrogen uit, want ze zijn thans alleen nog maar lakoe in bepaalde deelen van den Soedan. Op Nieuw-Guinee is men daarentegen met een zak vol kauries beslist een richard. Tijdens de jongste Nieuw Guinee-expeditie toch, waar ± 6000 „katjes-schelpen” — en hiermede kunnen wel niet anders dan *C. annulus* en *C. moneta* bedoeld zijn — door de expeditieleden verhandeld werden, kon men van de bergbevolking voor 10

schelpjes een groot varken krijgen; het loon der Papoea-koelies bedroeg één schelpje per man. ²⁾ Nu moet de lezer goed begrijpen, dat op den Pasar Ikan te Batavia 100 — 150 van zulke kauries 10 à 15 heele centen doen! Kinderen koopen ze om er mee te spelen, o.a. bij een soort bikkelspel; ook worden er knopen van gemaakt. Hiertoe vult men de opening van het schelpje met eenige druppels lak, waarin men vervolgens een oogje van koperdraad steekt. In plaats van lak te gebruiken, giet men de schelpjes ook wel vol met lood.

¹⁾ Omtrent dit punt schrijft V. MARTENS: „Dasz Konchylien zum Glätten des aus Papyrus gemachten Papiers gebraucht wurden, erwähnt PLINIUS, und ein ähnliches Glätten und Plätten von Leinwand durch grössere Porzellanschnecken, Cypraea, wird auch von Schriftstellern des 16. und 17. Jahrhunderts erwähnt, als zu ihrer Zeit in Holland und Frankreich, Italien und Griechenland, Aegypten und Niederländisch-Indien üblich. Heutzutage scheint diese Anwendung erloschen, dagegen werden in Südamerika die Schalen der grossen Landschnecken *Bulimus ovatus* und *oblongus* zum Glätten der Deckblätter bei der Cigarrenfabrikation benutzt. (Die Weich- und Schalthiere, blz. 296 — 297).

²⁾ JHR. W. C. VAN HEURN die als zoöloog aan de jongste Nieuw Guinee-expeditie deelnam, was zoo vriendelijk mij schriftelijk mede te deelen, dat, volgens bekomen inlichtingen, te Manokwari kaurieschelpjes geregeld aftrek vinden bij vogeljagers die het binnenland ingaan. Ongetwijfeld doen die kauries daar dan dienst als ruilobject.

De karakteristieke bruine streep, die bij *C. tigris* over de rugzijde loopt, is niet bij alle exemplaren even goed ontwikkeld; de schelpen, waarbij de streep ontbreekt, blijken bij onderzoek afkomstig te zijn van jonge *tigris*-individueën. De bolle rugzijde van deze nog niet volkomen uitgegroeide schelpen wordt over de geheele lengte ingenomen door een breeden band, waarin de oorspronkelijke, meer diffuse en wolkachtige jeugdteekening nog niet bedekt is door het overigens zeer variabele vlekkenpatroon, dat de geheel volwassen schelpen vertoonen.

Hiermede zullen we voorloopig afscheid nemen van *C. tigris* en andere kaurieschelpen en ons thans wenden tot eenige vertegenwoordigers van de groote groep der kegelslakken of *Conidae*, een familie met ongeveer 500 meest prachtig gekleurde en geteekende soorten, die met weinige uitzonderingen allemaal in de tropische zeeën leven. De twee op de plaat afgebeelde *Conus*-soorten, n.l. *C. striatus* (rechts boven) en *C. marmoreus* (rechts onder) zijn zeer algemeen in onze archipel en treft men om die reden in bijna elke verzameling aan. Dat kan intusschen niet gezegd worden van *C. gloria maris*, waarvoor liefhebbers vroeger handen vol geld uitgegeven hebben. Zoo werd in 1854 te Londen een schelpencollectie geveild, waarbij een exemplaar van *C. gloria maris* met meer dan £ 43 betaald werd; een ander exemplaar van deze soort ging eenige jaren later voor bijna denzelfden prijs weg. Van *C. cedonulli* is volgens VON MARTENS eens een exemplaar voor 5000 Mark ¹⁾ verkocht! En toch mag het merkwaardig heeten, dat al die mooie kleuren bij de levende *Conus*-slakken onder een dikke, grauwbroune opperhuid (periostakum) voor nieuwsgierige blikken verborgen blijven; we krijgen ze pas te zien, als we de ruwe opperhuid met een mesje van de schelp afkrabben.

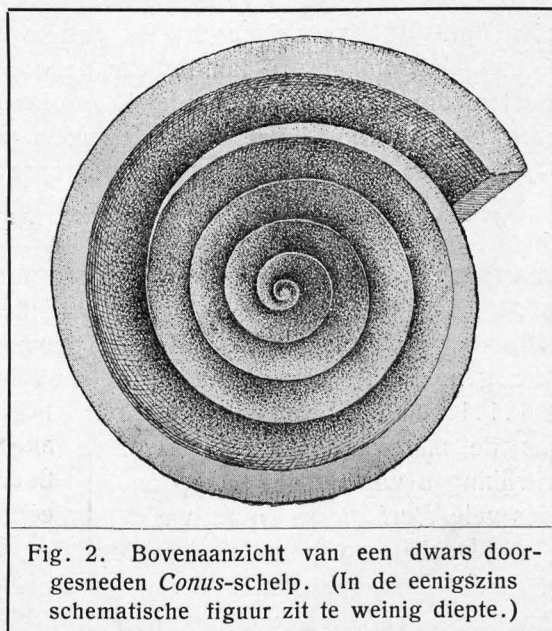

Fig. 2. Bovenaanzicht van een dwars doorsneden *Conus*-schelp. (In de eenigszins schematische figuur zit te weinig diepte.)

De schelp der *Conidae* is omgekeerd kegelvormig; de spleetvormige opening (mond) beslaat bijna de geheele lengte van de schelp. Zaagt men een flink uitgegroeide *Conus*-schelp dwars door (fig. 2), dan zal men bemerken, dat de wanden van de binnenin gelegen (oudere) windingen papierdun zijn; naar buiten toe worden de (jongere) windingen hoe langer hoe dikker. Precies hetzelfde nemen we waar bij een halfvolwassen schelp van dezelfde soort, uit welk feit we zonder meer mogen concludeeren, dat uit den verdikten buitenwand van de jonge schelp naderhand, als door den groei van de slak het aantal windingen vermeerdert en dus de buitenste winding van de schelp van het jonge dier bij toenemenden ouderdom meer binnenwaarts komt te liggen, de kalkmassa weer wordt opgelost. Een uiterst zuinige maatregel derhalve, waarbij tevens voorkomen wordt, dat de schelp buiten alle verhouding zwaar wordt. Dit vermogen om de kalk op te lossen (en te resorbeeren) en elders weer af te zetten komt echter niet alleen den *Conus*-slakken toe, ook de porseleinslakken en vele andere slakkensoorten bezitten in meerdere of mindere mate dit vermogen.

¹⁾ Goudmarken natuurlijk!

Een nadere beschrijving te geven van *C. striatus* en *C. marmoreus* lijkt mij overbodig; kleur en teekening mogen bij verschillende exemplaren van dezelfde soort wat uiteenlopen, maar ik geloof toch wel, dat iedereen deze beide schelpen met behulp van de gekleurde afbeeldingen onmiddellijk zal kunnen herkennen.¹⁾

De schelp van enkele *Conus*-soorten (voornl. *C. litteratus* en *C. millepunctatus*) bezigt men te Batavia en elders om er armbanden van te slijpen. Deze armbandenfabricatie vormt echter een apart onderwerp, dat ik in een van de volgende afleveringen van ons tijdschrift uitvoerig hoop te behandelen.

Verschillen in den bouw van de tong of radula (verg. Tropische Natuur, jaarg. X, blz. 149) hebben systematici ertoe gebracht om de orde der prosobranchiate slakken, waartoe al onze vijf afgebeelde soorten behooren, in meerdere onderorden te splitsen en terwijl nu de *Cypraeidae* tot de onderorde der *Taenioglossa* of Bandtongigen behooren, vormen de *Conidae* een familie van de onderorde der *Toxoglossa* of Pijltongigen; de twee soorten, die we tot nog toe niet besproken hebben en die thans aan de beurt komen, n.l. *Voluta vespertilio* (links onder) en *Mitra episcopalis* (in het midden) — de bisschopsmuts —, behooren daarentegen tot de onderorde der *Rhachiglossa* of Smaltongigen.²⁾

Op de radula bevinden zich chitineuse tandjes in achter elkaar geplaatste dwarsrijen, en in elk zoo'n rij kunnen we dan weer onderscheiden: een middelste (cardinale) tand, waarvan zich links en rechts de laterale tandjes bevinden, die op hun beurt weer overgaan in de marginale. Door nu van zoo'n rij het aantal tot elk der drie aangeduide categoriën behorende tandjes te tellen en de gevonden cijfers naast elkaar te plaatsen, krijgen we de z.g.n. radula-formule. Deze is voor de *Taenioglossa* 2.1.1 1.2; die der *Rachiglossa* is 1.1.1. en die der *Toxoglossa* 1.0.1. Bij de twee laatstgenoemde onderorden ontbreken dus de marginale tandjes, terwijl de *Toxoglossa* bovendien een cardinaal tandje missen. Afwijkingen van de gegeven formules zijn er natuurlijk vele; zoo is de radula-formule van zeer vele *Rachiglossa* (o.a. van *Voluta*): 0.1.0.

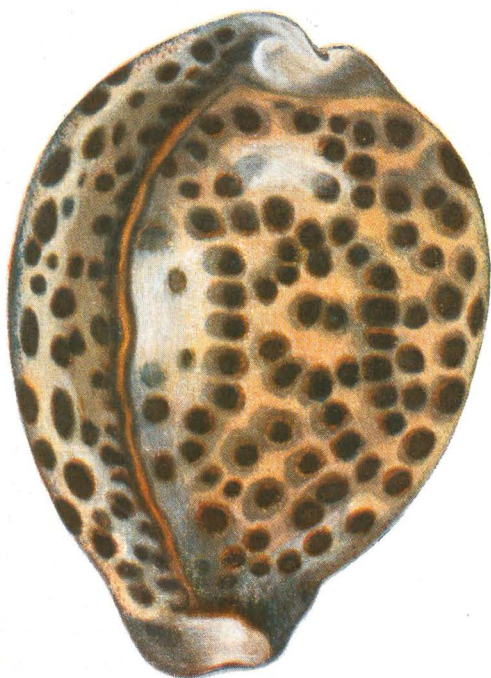
Doch genoeg van al deze formules, laten we liever de schelp van *V. vespertilio* en *M. episcopalis* wat van naderbij gaan bekijken. Die van eerstgenoemde kan veel grooter afmetingen bereiken dan op de plaat is aangegeven. Het exemplaar, dat tot illustratie van dit artikel diende, heeft een lengte van 8.5 c.M., maar exemplaren van 11 — 12 c.M. lengte zijn volstrekt geen zeldzaamheden. Heel fraai steekt de bruine zigzagteekening af tegen den donker blauwgrijs gestreepten, licht olijfkleurigen ondergrond. Van sommige *Volutidae* is het bekend, dat ze levendbarend zijn, andere leggen hun tamelijk groote eieren in leege schelpen.

In vorm en teekening lijkt de bisschopsmuts op *M. papalis*, maar bij de bisschopsmuts zijn de oranjerode vlekken veel regelmatiger gerangschikt, terwijl ook de naad (d.i. de afscheiding tusschen de windingen) niet is uitgesculpt, gelijk bij *M. papalis* het geval is.

Tot besluit van dit artikel zij het mij vergund, de vraag te stellen, wie van de lezers van ons tijdschrift, die zich met schelpen verzamelen bezig houdt of reeds een collectie daarvan heeft aangelegd, genegen is mij—tegen billijke vergoeding natuurlijk—aan materiaal te helpen. Een juiste opgave van de plaats van herkomst van dat materiaal en

¹⁾ In de schelpencollectie van DR. J. VERMEULEN trof ik een exemplaar van *C. marmoreus* aan met bruine in plaats van zwarte net-teekening!

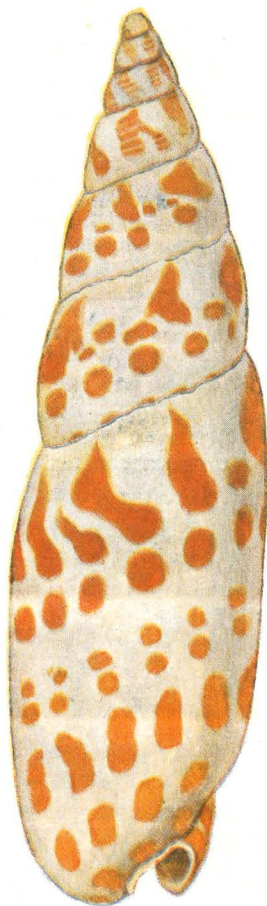
²⁾ De overige vier onderorden der *Prosobranchia* blijven hier buiten beschouwing.

1

2

3

4

5

1 *Cypraea tigris* ; 2 *Conus striatus* ; 3 *Mitra episcopalis* ;
4 *Voluta vespertilio* ; 5 *Conus marmoreus*.

van den datum van inzameling zal — zooals vanzelf spreekt — de wetenschappelijke waarde ervan nog verhoogen. Onder plaats van herkomst worde hier intusschen niet slechts verstaan een of andere vreemde plaatsnaam, want die zegt ons op zich zelf nog niet zoo heel veel; men dient wel degelijk erbij op te geven of de schelpen verzameld werden op een koraalrif bijv. dan wel afkomstig zijn van een modderbank voor den mond van een rivier of uit mangrove-terrein etc. — allemaal gegevens dus, die ons een beter inzicht verschaffen in de levenswijze en de verspreiding van de gevonden soorten en daarom zoo waardevol zijn voor den ernstigen verzamelaar.

J. C. V. D. MEER MOHR.

EENIGE BESCHOUWINGEN OVER OOSTERSCHE GENEESMIDDELEN OP JAVA.¹⁾

Toen de Grieken hun expeditie tegen Troje uitrustten, maakten natuurlijk de maatregelen ter verzorging van zieken en gewonden een belangrijk punt van overweging uit. Men slaagde er in, als officieren van gezondheid aan den tocht te verbinden twee medici van de bovenste plank, de beide zoons van ASKLEPIOS zelf, den vader van de geneeskunde. De geneeskundige dienst had aan geen waardiger handen toevertrouwd kunnen zijn.

Maar het geval wilde, dat een van de beide broers, MACHAON, tijdens een schermutseling zelf gewond raakte. Dat gaf natuurlijk een consternatie van belang! De Legercommandant, die men gauw gewaarschuwd had, ijldes naar de plaats des onheils en beval, den gewonde ten spoedigste weg te brengen, en met de meeste zorg te verplegen. „Immers”, zoo zei hij, „een arts is een man, zooveel waard als veel andren te zamen.”

Wij kunnen ons, wat onze tegenwoordige artsen betreft, natuurlijk volkomen bij dit oordeel aansluiten; en al moeten we in enkele gevallen het woord „man” door „vrouw” vervangen, de multivalentie blijft bestaan. Ook willen we aannemen, dat aan MACHAON destijds volkomen terecht zooveel lof toegezwaaid werd. Maar toch, als iemand van ons eens ziek was en om den dokter stuurde, en de boodschap terug kreeg, dat de dokter op 't oogenblik verhinderd had, maar dat collega MACHAON wel even zou aankomen. . . . ik geloof, dat de patiënt van schrik al dadelijk beter zou zijn. En denken we nu eens niet aan een man, die zoo ver van ons af staat als MACHAON, maar aan beroemdheden van veel lateren tijd, aan GALENUS bijv., of zelfs aan iemand, die tot een zoo recent tijdperk behoort als onze groote landgenoot BOERHAAVE, ook dan zullen we met genoegen die menschen eeren om hetgeen ze voor hun tijdgenooten gedaan hebben, maar we zouden hun toch niet meer toevertrouwen dan bijv. de geneeskundige behandeling van de talrijke poesen van onze overburen.

Wie van oorspronkelijke opmerkingen houdt, zou nu uit deze overwegingen de moraal kunnen afleiden, dat men, om billijk te zijn in zijn oordeel over de menschen, hetzij voorzaten of tijdgenooten, ze heeft te beschouwen in verband met de omstandigheden van hun tijd en omgeving. Objectiviteit dient het wachtwoord te zijn, en in dit land met zijn zeer bijzondere maatschappelijke omstandigheden zijn wij ruimschoots in de gelegenheid om ons in het toepassen van die objectiviteit te oefenen. M. i. vormt juist deze bijzonderheid een van de groote aantrekkelikheden van een werkkring hier te lande, een van de redenen om het een voorrecht te achten, dat wij een aanzienlijk deel van ons leven in dit Oostersche land mogen slijten. Wij mogen dan al eens terecht klagen over sommige schaduwzijden van het bestaan in een omgeving, die uit een maatschappelijk oogpunt geen geheel

¹⁾ Naar een te Buitenzorg gehouden lezing.